

MAKEDONIE

MOLDÁVIE

MOLDÁVIE

Velký dům – velký sen

Text: Libor Hruška

Foto: R. Haluzík (domy) a J. Stadler

Na začátku bývá malý dům a velký sen, na konci velký dům a často i velký problém. Sociální antropolog Radan Haluzík objíždí svět a zkoumá megalomanské vily „bohatých chudých“ – zbohatlých vesničanů, kteří se stavbou vil snaží zbavit stigma nízkého sociálního statusu. Paradoxně tím vytvářejí nová ghetta, z nichž už není úniku.

Hovoříte o „bohatých chudých“, kdo přesně do téhle vaší kategorie spadá?

Nazývám tak specifickou skupinu obyvatel, která se rozhodla vymanit ze své extrémně marginální pozice. Mohou to být jak lidé etnicky opovrhovaní – v Evropě Romové, v Latinské Americe například venkovští indiáni –, tak lidé geograficky marginalizovaní, žijící v horách, na venkově, v oblastech daleko od civilizace, na chudých předměstích. Vycházejí z pozice sociálního vyloučení, z hlediska globálních ekonomických toků dneška vlastně jistěho druhu ghetta.

Ale podařilo se jim vydělat peníze a...

A začali stavět! Právě megalomanský dům je zhmotněním změny jejich statusu, jejich nové identity. Jsou mezi nimi gastarbeiteři, prodejci globálního zboží, ale i mafiáni, pašeráci nebo váleční baroni, zkrátka lidé, kteří si v planetárním šrumci dokázali sáhnout na globální toky peněz. Mimochodem, nádherné domy si staví z výkupných za unesené zaoceánské lodi třeba somálští piráti. Svůj projekt jsem nazval Velký dům – velký sen: Vily „bohatých chudých“ jako zpředmětnění tenzí globalizovaného světa.

Dnes se místní komunity po celém světě najednou dostávají do úzkého kontaktu s globální civilizací, lidé i z těch nejzapadlejších vesnic mohou na mobilních telefonech koukat na americké seriály, ale to je pouze kontakt se snem, nikoli s realitou. Vesnice a malá města se kvůli tomu všemu dramaticky mění, to pozoruji v dosud nebývalé podobě posledních patnáct, dvacet let.

Kde všude jste fenomén zbohatlických domů mapoval?

Nejlépe zmapovaný mám Balkán a Kavkaz, byl jsem i v Moldávii, na Ukrajině, v Indonésii, Afghánistánu a na Srí Lance. Letos mě čeká Libanon, Afrika, pak Střední Amerika.

Dá se tamní architektura srovnat s českým podnikatelským barokem?

Původně jsem chtěl české podnikatelské baroko do svého projektu také zahrnout, časem jsem si ale uvědomil, že je to prostě jiný fenomén. U nás potřebujete plány a stavební povolení, najmete si architekta, necháte si udělat rozpočet, tam se staví zcela živelně, dokud nedojdou peníze. Češi také nevstupují do procesu z bodu nula,

mají školy, jsou také zvyklí na určitou kvalitu života, rádi cestují, investují do vzdělání svých dětí, a tak málokdy úspory nasměrují pouze do stavby domu. Ve světě naopak ještě nedávno extrémně chudí lidé často staví extrémně obrovské domy. I v chudých oblastech, kde se dá žít za dva tři dolary denně, dnes rostou jak houby po dešti baráky za 100 tisíc i třeba půl milionu dolarů.

A často se dům nedostaví a zůstane jen u snu.

Ano, to je dalším charakteristickým rysem, domy jsou často nedodělané. Vesničané za hrubou stavbu často utratí skutečně všechny peníze a pak nemají ani na jídlo a na benzin. U jedné takové rodiny jsem bydlel. Přispěl jsem jim na jídlo, ale oni za peníze okamžitě nakoupili cement a druhý den už na dvoře začali pobíhat zedníci... Narazíte tam nejen na jednotlivé nedostavěné obří domy, ale i na celé vesnice, takové ghost villages, kde je obydlených jen asi deset procent příbytků. Opuštěné bývají i domy dokončené, protože jejich majitelé jsou v zahraničí a musejí na ně vydělávat nebo se třeba i skrývají na útěku. Touha dosáhnout na globální toky peněz zkrátka rve lidi z kořenů. A sousedův honosný dům svádí k napodobení. Jen se tím roztáčeji kola další emigrace za prací a občas třeba i dalšího zločinu.

Jaká je šance se takové nemovitosti zbavit?

Limitně se blíží nule. Lidé jsou ke svým domům zcela uvázaní, sami si tím vlastně budují jakási nová ghetta.

Zmínili jste geografickou marginalizaci. Proč se lidé, kteří zbohatli, domů vrací a nepřestěhují se pryč natrvalo?

Stále uvažují v rámci tradiční kultury, a tudíž mají velkou nostalgii vůči komunitě, ze které vyšli. Je u nich patrná extrémně vysoká fixace na místo a pak také na rodinu. Ty domy často představují jakousi kotvu člověka v komunitě. Často slyšíte: ten a ten tady není, pracuje na Západě, ale je tady jeho dům!

Máte možnost prohlédnout si domy i zevnitř?

Pracuji tak, že se do těch domů snažím nejen podívat, udělat si fotky, plánky, dlouhé rozhovory, ale pokud to jde, tak se i na nějaký čas, když mi to majitelé umožní, třeba nastěhovat a zažít, jak ten dům opravdu funguje. Na první pohled vypadají dosta-

věné vily dokonale, ale když tam člověk pak bydlí, objeví vředy jakýchkoli nefunkční „detaily“. V koupelnách, jak vystřižených z katalogu, teče málo vody, když mi chtějí rozsvítit všechna světla kvůli fotografování, vypadnou pojistky, v zimě se topí jen v jednom pokoji, do mnoha místností domu nikdo nikdy nechodí...

JEDNA RODINA STAVĚLA PALÁC PO VZORU KAPITOLU. TEN ALE ZNALI JEN Z BANKOVKY.

Říkáte jim o svém výzkumu?

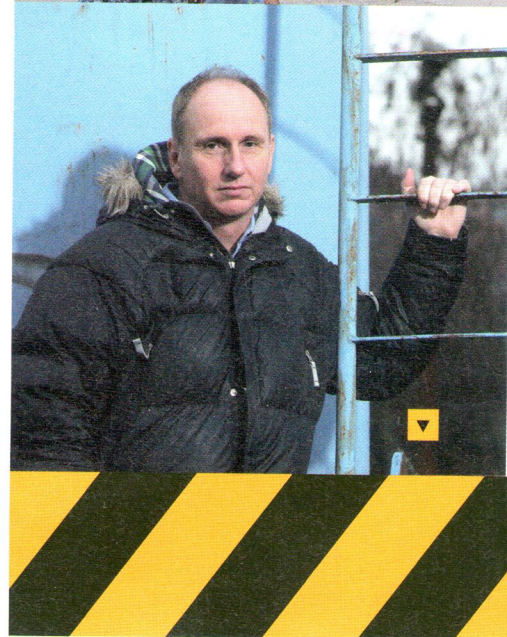
Samozřejmě, předem jim řeknu naprosto všechno a snažím se je také upozorňovat na případná rizika, která mohou plynout ze zveřejňování jejich příběhů. Nabízím jim anonymitu, ale oni často u domů chtějí být vyfocení. Tyhle paláce jsou postaveny k tomu, aby byly obdivovány a návštěvy k tomu jaksi patří. Přirozeně kromě těch komunit, které jsou spojeny se zločinem.

Najímají si stavebníci architektky? Jaké architektonické styly preferují?

Oni sami chtějí být architektky svého snu. Takže i když mají možnost zaplatit si odborníka, často si raději projekt sami nakreslí na kus papíru nebo staví úplně bez něj. Stojí uprostřed staveniště a rozhazují rukama, kde má stát jaká věž. V moldavské komunitě, kde jsem pracoval, jedna romská rodina stavěla palác po vzoru amerického Kapitolu, jak jej znali z padesátidolarovky, zlatá kopule a tak. Tenhle styl se pak pokusily napodobit i další rodiny, z nichž jedné se dokonce megalomanská stavba zřítila... Je to architektura, která na vás má udělat dojem, má vám doslova vyrazit dech. Zároveň inspirována světlem velkoměst, kde majitelé pracují nebo pracovali – zároveň eklektickým odkazem na paláce místní historické aristokracie nebo ornament lidové architektury.

Dají se na fenoménu velkých domů najít i nějaká pozitiva?

Je to určitě lepší, než kdyby vzniklé úspory utratili třeba za luxusní auta, jak se to často děje třeba na Kavkaze. Když se s těmi lidmi bavíte, zjistíte, že domy určitou pozitivní transformační roli sehrály, ti lidé díky nim ušli velký kus cesty, emancipovali se. Ve svých očích i očích těch ostatních. Navíc i v nedodělané podobě nový dům umožňuje daleko modernější způsob života, člově-

RADAN HALUZÍK

SOCIÁLNÍ ANTROPOLOG, PRACUJE V CENTRU PRO TEORETICKÁ STUDIA

UK A AVČR.

JAKO VĚDEC I VÁLEČNÝ NOVINÁŘ

ZKOUMAL PŘÍMO NA BOJIŠTÍCH ETNICKÉ

KONFLIKTY V BÝVALÉ JUGOSLÁVIÍ, NA

KAVKAZE I JINDE VE SVĚTĚ. ZABÝVAL SE

SOCIÁLNÍM ŽIVOTEM PRÁZDNÝCH, PLEVELEM

ZARŮSTAJÍCÍCH MÍST POSTINDUSTRIÁLNÍCH

MĚST. A NYNÍ JE ZAMĚŘEN NA VILY

„BOHATÝCH CHUDÝCH“ DOSLOVA

PO CELÉM SVĚTĚ.

ka posouvá dál. Osobně doufám, že by to mohlo dopadnout jako na Slovensku nebo na Valašsku, odkud pocházím, kde venkov v šedesátých sedmdesátých letech prošel tou samou transformací, lidé se stěhovali z roubenek bez vody, kde žila celá rodina pomalu v jedné místnosti, do novostaveb. Je to zkrátka investice do rodiny, která se, doufáme, vrátí v další generaci. V původních domech nebylo ani místo na koupelnu, na psací stůl s počítačem pro děti, mohli jste si tam akorát dát televizi a koukat na ni ze dvou metrů. Důležitá je ale osvěta, lidi si musí začít uvědomovat rizika spojená se stavbou domu a v těch zemích musí začít lépe fungovat státní správa a samospráva, a hlavně územní plánování.